

Dienst Doopsgezinde Gemeente Arnhem 22 november 2020

'Laatste zondag van het kerkelijke jaar', herdenking overledenen

Openen van de bijbel / aansteken van de kaars

Welkom door kerkenraadslid

Zang Lied 601 *waarna de gemeente gaat staan*

Bemoediging en groet

Lieve mensen van God, wij zijn hier samengekomen, in deze ruimte, die, zo mogen we geloven, de ruimte is voor Gods Aangezicht.
Alles in ons dat wij vanuit ons dagelijkse leven meedragen deze ruimte in, mag hier een plek hebben.

Als de tijden onzeker zijn en ons met alle maatregelen beperken,
als het leven veel van ons vraagt,
als gemis ons tekent,
als verdriet van korter of langer geleden weer wordt aangeraakt,
zovele herinneringen,

zegen ons dan in dit uur, eeuwige God,
met een hand die beschermt,
zegen ons dan met liefde die verzacht,
met kracht en troost die ons vergezellen.

Wij mogen uitspreken en geloven dat
onze hulp is in de Naam van God, de Eeuwige,
die hemel en aarde heeft geschapen – en nog altijd scheppend bezig is
die ons voorgeslacht droeg in nacht en stormgebruis
en die voor mensen een veilige schuilplaats wil zijn.
De liefde van God zij vanmorgen met ons allen. Amen.

U mag weer gaan zitten.

Inleiding

Alles in ons dat wij vanuit ons dagelijkse leven meedragen deze ruimte in, mag hier een plek hebben, zei ik zojuist bij de bemoediging.

Vandaag in het bijzonder is dat de herinnering aan degene van wie u als nabestaande en wij als gemeenteleden afscheid hebben genomen in dit afgelopen kerkelijke jaar. Over een week begint de tijd van Advent, een nieuw kerkelijk jaar.

In onze gemeente herdenken wij vandaag Nel Edam, Klaartje Gerretsen en Wil de Jong voor wie wij straks een kaars aansteken. Ook is er gelegenheid kaarsen aan te steken voor anderen bij wie wij stil willen staan.

De dochter van zr. Nel Edam, Marianne, liet ons weten dat zij hier niet aanwezig kan zijn. Ze schreef:

‘Gedurende mijn verblijf bij mijn moeder in Rozendaal was het fijn ook zelf te mogen ervaren met hoeveel warmte zij door haar Doopsgezinde zusters en broeders is omringd. Veel dank voor jullie betrokkenheid (...). Dat het ieder en allen samen in de Doopsgezinde Gemeente Arnhem goed mag gaan! Hartelijke groeten en dank, Marianne Edam’.

Ook de broer van Klaartje Gerretsen, de heer Jeroen Gerretsen, liet weten hier niet te kunnen zijn, maar hij wist zich vandaag wel met ons verbonden.

Eén van de dochters van zr. Wil de Jong, Monique van Bilderbeek, is in ons midden. Fijn dat je er bent, Monique, jij vertegenwoordigt je broer, je zus en je neef en hun partners – en je eigen man natuurlijk.

Nel, Klaartje en Wil hebben elk op eigen wijze geloofd, zich gedragen geweten en hebben zich betrokken gevoeld bij onze gemeente.

Wij neuriën samen ‘O God, die droeg ons voorgeslacht’, Lied 90a.

Zang Lied 90a : 1,2 en 3

Gebed

In uw ruimte zijn we samengekomen.

Als uw gemeenschap onderweg, schakel in die lange traditie van mensen die ons zijn voorgegaan.

Met vallen en opstaan hebben velen uw weg gezocht, in de verwachting van geloof, hoop en liefde.

Hen wier namen wij samen nog één keer hier noemen, die wij gedenken – Nel Edam, Klaartje Gerretsen en Wil de Jong en anderen, korter of langer geleden van ons heengegaan, die wij vanuit ons eigen leven in stilte herdenken.

Wij bidden:

laat hun nagedachtenis ons tot zegen zijn.

Herinner U hun namen, God, en schrijf hen, zo bidden wij, in de palm van uw hand.

Raak ons aan met uw Geest die de eeuwen ompant.
Die ook werkzaam was in hen van wie wij afscheid moesten nemen.
Wees met ons, zoals wij hier zijn, elk met eigen herinneringen, gedachten,
gevoelens, van welke aard ook.
Wees met ons, God, en draag ons in het verdriet en het gemis.
Met de woorden die we zo zingen:
O God, die droeg ons voorgeslacht
in tegenspoed en kruis,
wees ons een gids in storm en nacht
en eeuwig ons tehuis! Amen.

Zang Lied 90a : 4,5 en 6

Eerste Schriftlezing Psalm 46 *door Liesbeth Wuite*

Zang Lied 898 na inleiding:

Het lied, 898, dat we nu gaan zingen, is van de reformator Maarten Luther.
Hij schreef het rond 1527, toen de doperse reformatie in Zwitserland net
begonnen was.
Luther schreef dit lied in een tijd vol persoonlijke aanvechting, een tijd ook
waarin verschillende vrienden door de pandemie van die tijd, de pest, werden
weggerukt.
Hij liet zich bij dit lied inspireren door Psalm 46 die Liesbeth zojuist las.
Vandaar deze keuze.

Zang Lied 898:1,3 en 4

Tweede Schriftlezing Openbaring 21:1-5

Zang Lied 91a

U ziet hier een foto van Etty Hillesum.
Zij kwam vorige week al ter sprake in de dienst van collega Van Woerden en ik
vertelde toen dat ik vandaag ook bij haar zou stilstaan.
Etty was een jonge joodse vrouw die in de oorlogsjaren in Amsterdam een
dagboek bijhield dat begin jaren tachtig verscheen onder de titel 'Het verstoorde
leven'.
Hierin beschrijft zij haar persoonlijke, innerlijke ontwikkeling in een tijd dat de
jodenvervolging met de dag heftiger werd.
Toen zij vanuit Westerbork naar Auschwitz werd getransporteerd zonder ooit
terug te keren, wist zij nog een briefkaart aan haar vriendin Christine van
Nooten uit de goederenwagon te gooien die door een boer gevonden en gepost

is. Daarop schreef zij onder meer: ‘Christien, Ik sla de bijbel op op een willekeurige plaats en vind dit: de Heere is mijn hoog vertrek. Ik zit midden in een volle goederenwagen op m’n rugzak. Vader, moeder en Mischa – één van de broers van Etty – zitten enige wagens verder.’

Het gaat mij om die zin: ‘*de Heere is mijn hoog vertrek*’.

Overweging

Lieve mensen van God,

Het kan zijn dat Etty Hillesum in haar meegenomen bijbeltje de Psalm van vandaag opensloeg omdat vers 1 die wij lezen: ‘God is voor ons een veilige schuilplaats’ vroeger ook wel werd vertaald met ‘een hoog vertrek’. Maar het kan ook Psalm 59 of 62 zijn geweest waar sprake is van dat ‘hoog vertrek’ of een andere tekst – we zullen het nooit weten. ‘*Tot ziens van ons vieren*’, zijn de laatste woorden die zij schreef op 7 september 1943 toen zij met 986 mensen werd afgevoerd. Bijna drie maanden later vond zij de dood. Volgens het Rode Kruis is zij tot het laatst toe een ‘lichtende persoonlijkheid’ geweest.

De Here is mijn hoog vertrek.

Daar is zij in haar leven bij uitgekomen. Zij vindt dit en schrijft dit op die briefkaart in barre omstandigheden waarvan wij ons geen voorstelling kunnen maken. Ze heeft iets fundamenteels gevonden, een kern van veiligheid: *de Heere is mijn hoog vertrek*.

Eerder schreef zij in haar dagboek over haar joodse lotgenoten: ‘... *er zijn mensen die hun lichaam in veiligheid willen brengen die alleen nog maar behuizingen zijn voor duizend angsten en verbitteringen. En ze zeggen: mij zullen ze niet in hun klauwen krijgen. En ze vergeten dat men in niemands klauwen is, als men in jouw armen is. Ik begin alweer wat rustiger te worden, mijn God, door dit gesprek met jou.*’

Er zijn weinig zinnen in haar dagboek die ik zó heb onderstreept. ‘*En ze vergeten dat men in niemands klauwen is, als men in jouw armen is.*’ Daar spreekt uiteindelijk een oervertrouwen uit, achter en onder alle vernederingen, plaatsen als parken en bioscopen die voor joden verboden waren, vervolging. Een oervertrouwen waar zij langzaam maar zeker midden in de oorlog naartoe is gegroeid; ze durfde steeds onbevangerder de naam van God daarbij te noemen.

‘*De Heere is mijn hoog vertrek, onze burcht is de God van Jakob*’, dicht Psalm 46. ‘*Een vaste burcht is onze God*’, vertaalt Luther, en zo begint ook zijn lied. ‘*Daarom vrezen wij niet, al wankelt de aarde en storten de bergen in het diepst van de zee.*’

Sommige uitleggers van Psalm 46 vermoeden dat hier een echo is te horen van de ramp die ooit het oostelijke deel van de Middellandse zee heeft geteisterd door de uitbarsting van de vulkaan van Thira, misschien in dezelfde tijd als waarin het joodse volk uit Egypte trok. De natuurkracht die aarde en zee beroerde, werd ervaren als het machtsvertoon van het rijk van de dood. Maar Israël weet zich veilig: God is voor ons een veilige schuilplaats. Ook al denken wij niet aan een natuurramp die doorwerkte, de ervaring van de macht van de dood, van het onherroepelijke van de dood is van alle tijden. Het definitieve afscheid, dat 'nooit meer samen', nooit meer dingen kunnen delen. Zeker bij een plotseling overlijden of bij het overlijden van een jong iemand, een kind, of van een jongere broer of zus, zinkt de grond onder mensenvoeten weg, en blijven mensen ontredderd achter. Als een aardbeving die lang natrilt, als een zee die golft en waaraan maar moeizaam stukken land, droge plekken kunnen worden ontworsteld om toch weer verder te gaan, het verlies voor altijd meenemende. Maar ook wij mogen weten: God is voor ons een veilige schuilplaats. *'Daarom vrezen wij niet'*, zegt de Psalm, *'al wankelt de aarde'*. Dat is nogal wat, wie durft dat de psalmist na te zeggen?

Degenen die wij vandaag herdenken gingen daar op hun manier mee om: Nel Edam die een joodse vader had, gaf haar dochter mee: *'Je moet je 'nsjomme' geen kou laten lijden'*, joods voor: *'Je moet je ziel niet laten verkommeren'*. Klaartje Gerretsen kon zich volgens haar broer op het laatst overgeven. En Wil de Jong wist zich in de verschillende heftige perioden van haar leven gedragen door de Goede Herder van Psalm 23.

Hun nagedachtenis zij ons tot zegen, zeggen we dan. Ook in wat aan hen fundamentele kracht gaf.

Want waar halen wij onze zekerheid, onze veiligheid vandaan? Wat houdt stand als wij de laatste grens naderen? Wat draagt ons werkelijk? Dat is natuurlijk heel verschillend. Voor de één is het het geleefde leven zelf, of de relatie met de ander, het voortleven in de kinderen en de kleinkinderen als die er zijn, of de natuur als vindplaats van rust of de verbeelding van de poëzie, of muziek of zang of kunst die ontroert en die ons boven onszelf doet uitstijgen ...

Hier, in de ruimte voor Gods Aangezicht, speelt nog een ándere dimensie mee: het geloof, hoe beproefd, betwijfeld of zoekgeraakt dat soms ook kan zijn. Maar dat toch weer onder het stof vandaan komt, of toch weer wordt opgedolven uit de put van verdriet, pijn en gemis. *'Je moet je ziel niet laten verkommeren'*. *'Je kunt de hele wereld winnen, maar schade lijden aan je ziel'*, zegt Jezus in zijn Bergrede.

Hier, in de ruimte voor Gods Aangezicht, openen we het eeuwenoude joodse boek der Psalmen waarin alle emoties van mensen de eeuwen door tot vandaag aan bod komen. De Psalmen waarin ondanks alles dat ons overkomt, beleden

wordt: *'God is voor ons een veilige schuilplaats.'* En dat betekent ook altijd in de joodse uitleg en traditie: wees ook zelf voor een ander een veilige schuilplaats. Ergens is een plek in ons – en mystici hebben daarvan de eeuwen door getuigd – dat wij ons als Etty in zijn armen mogen weten, dat onze ziel een verbond, een huwelijk aangaat met God dat niet door de dood teniet kan worden gedaan. *De Heere is mijn hoog vertrek.* Etty wist zich daarin veilig. *'Men is in niemands klauwen als men in jouw armen is, mijn God'*, schrijft zij. En anderen in nood kon zij daarom zelf ook bijstaan. Zij had kunnen onderduiken, maar wees dit af en wilde het lot van haar volk delen.

Hier, in de ruimte voor Gods Aangezicht, lezen we tenslotte in het laatste bijbelboek Openbaring dat Gods woonplaats onder de mensen is en dat Hij bij hen zal wonen. *'Hij zal alle tranen uit hun ogen wissen. Er zal geen dood meer zijn, geen rouw, geen jammerklacht, geen pijn, want wat er eerst was, is voorbij.'* Een groots visioen, onvoorstelbaar, tegen alle harde feiten van ons leven en van deze wereld in, geschreven in de tijd dat christenen in de eerste anderhalve eeuw van onze jaartelling in Klein-Azië vervolgd werden. Het laatste bijbelboek wil hen bemoedigen: *'Houdt stand!'* *'Ik zag een nieuwe hemel en een nieuwe aarde'* zegt de visionaire Johannes.

Dat visioen is altijd een trekkracht geweest voor de christenen, de eeuwen door. Vervolging en dood zijn niet het laatste.

De oorlog legt het af tegen de vrede, de wolf verkeert met het lam.

Wie in verdriet is, zij wordt getroost.

Bij wie huilt, zal Hij uiteindelijk alle tranen uit hun ogen wissen.

Geen enkel bewijs voor, zóveel lijkt het visioen tegen te spreken, maar toch, maar toch: sterke beeldtaal die wil laten zien:

geloof als vertrouwen, fundamenteel vertrouwen dat wat het einde lijkt, het einde niet is. Er is een dragende kracht aan beide zijden van de grens. *De Heere is mijn hoog vertrek.*

Het is de laatste zondag van het kerkelijk jaar, het einde ervan, *maar de toekomst is open.* Volgende week is het Advent, letterlijk: *'Hij komt op ons toe.'*

Lieve mensen van God,

hen van wie wij afscheid namen, mogen wij weten in *'des Heren hoog vertrek'*.

Mogen hun namen voorgoed geschreven staan in de palm van zijn hand.

Moge het Licht van de Eeuwige ons allen, u en mij, zegenen.

Amen.

Pianospel

Herdenking van hen die ons in het afgelopen kerkelijke jaar zijn ontvallen

Hanna Lam dicht:

*De mensen van voorbij
wij noemen ze hier samen.
De mensen van voorbij
wij noemen ze bij namen.
Zo vlinderen zij binnen
in woorden en in zinnen
en zijn wij even bij elkaar
aan het einde van het jaar.*

*De mensen van voorbij
zij blijven voor ons leven.
De mensen van voorbij
zij zijn met ons verweven,
in liefde, in verhalen,
die wij zo graag herhalen,
in bloemengeuren, in een lied
dat opklinkt uit verdriet.*

Wij gaan kaarsen aansteken voor hen die ons zijn ontvallen en ik vraag u om, voor zover mogelijk, daarbij te gaan staan.

Op 5 maart overleed Nelly Edam-Limburg, zr. Nel Edam, op de leeftijd van 97 jaar.

Wij herdenken haar en noemen haar scherpte, haar gevoel voor humor en haar sociale bewogenheid.

Op 10 september overleed Vriend van de gemeente Klaartje Gerretsen op de leeftijd van 79 jaar.

Wij herdenken haar en noemen haar muzikaliteit, haar wilskracht en doorzettingsvermogen.

Op 15 oktober overleed Wilhelmina Anna de Jong, zr. Wil de Jong, op de leeftijd van 94 jaar.

Wij herdenken haar en noemen haar trouw, haar kracht en haar grote inzet voor onze gemeente.

Wie zelf nog een kaarsje wil aansteken nodig ik uit dat te doen.
Ik zal vanwege de corona het lichtje aansteken en dan kunt u zelf het lichtje op de spiegel plaatsen .....

Pianospel

Korte inleiding bij Lied 511:

Lied 511 is van Dietrich Bonhoeffer, een jonge Duitse theoloog en verzetsstrijder in de Tweede Wereldoorlog die zijn verzet tegen de nazi's vlak voor de bevrijding met de dood heeft moeten bekopen. Hij schreef dit lied in gevangenschap voor zijn moeder en voor zijn verloofde Maria von Wedemeyer.
Zang Lied 511:1, 5, 6 en 7

Open ruimte

- .....
- mededelingen kerkenraad

Gebeden

U die wij onze God mogen noemen, een veilige schuilplaats, bron van alle liefde, licht en leven.

Uw licht schijnt in de nacht, zongen we.

wij danken u voor de levens van hen die wij hebben herdacht,
voor hun menselijkheid, hun betrokkenheid, hun geloof, hun trouw ook aan deze geloofsgemeenschap.

Wij hebben hen losgelaten en hen toevertrouwd aan uw hart, God, U, ons hoog vertrek, dankbaar voor alles dat zij ons hebben nagelaten.

Wij bidden met elkaar om kracht voor hen die achterblijven of die opnieuw met hun eigen verliezen worden geconfronteerd.

Wij bidden voor mensen in vluchtelingenkampen en in oorlogsgebieden in onze wereld, mensen op de vlucht voor terreur en geweld.

Wij bidden om kracht, om troost, dichtbij, om de nabijheid van mensen die steeds weer vragen: 'Hoe gaat het met je?', al is een verlies nog zo lang geleden.

Wij bidden om geloof als vertrouwen, oervertrouwen, vertrouwen in U en in uw beloften, U die, zoals we zongen, *met ons is des avonds en des morgens en zeker elke nieuwe dag*.

Hoor ons als we hier in stilte ons eigen gebed bidden of een moment stil zijn ...

En hoor ons als wij het gebed bidden dat Uw Zoon ons heeft meegegeven voor onderweg:

Onze Vader die in de hemelen zijt,
Uw naam worde geheiligd
Uw koninkrijk kome
Uw wil geschiede, gelijk in de hemel alzo ook op de aarde.
Geef ons heden ons dagelijks brood;
en vergeef ons onze schulden,
gelijk ook wij vergeven onze schuldenaren.
En leid ons niet in verzoeking
maar verlos ons van het boze.
Want van U is het Koninkrijk en de kracht en de heerlijkheid in der eeuwigheid.
Amen.

Slotsamenzang Lied 416 (geheel)

Zegen(bede)

God zegene ons en behoede ons
God doe zijn aangezicht over ons lichten en zij ons genadig
God verheffe zijn aangezicht over ons en geve ons troost, kracht en vrede ...

Zang: ‘Gezegend gaan wij nu van hier ... ‘ Amen.

Afsluitend pianospel.

Westervoort / Arnhem, 21 / 22 november 2020
Ruud Mulder

